

lang gesteld, dan is er geen wrikken of wringen meer aan. Ik weet niet eens precies meer, hoeveel klemmen hier staan en waar; maar op de voetangels moet je letten."

Onder het praten bleef de jager voortloopen en geen teeken op den bodem of tegen de stammen ontging hem. Het gezelschap was nu door de sneeuwsporen weer in een zeer oud gedeelte van het bosch gebracht; zware boomen, beuken, eiken, en verscheidene soorten van dennen: pijnen, sparren, lorken en fijne dennen stonden dooreen, ook een enkele berk; alles op dit oogenblik prachtig besneeuwd. De lucht was lichtgrijs gekleurd, met een zacht lila tintje er dun op. Zon was er niet, en dat maakte, dat de oogen niet moe werden van het turen.

„Er komt nog meer sneeuw," profeteert de arbeider; hij had even naar de lucht gekeken, zijn oog gleed terug langs een beukenstam en in één adem laat hij er op volgen:

„Daar is hij uitgekomen!"

„Dat kan niet, want het spoor gaat door!" meende de jager; maar toen hij den boom nauwkeurig bekeek, moest hij toegeven; de vier deukjes waren te duidelijk om verkeerd begrepen te worden. „Dat is een andere, hij is veel groter."

Op eens hooren zij een kort, scherp „miauw" en met één sprong, met één vervaarlijken zet schiet een groot donker beest, net een zeer lange kat met een hondenkop en vossenstaart, van den achterkant van de beukenstam op den grond en toen weer in een anderen boom. Een seconde stonden alle vier, de mannen zoowel als de jongens, versteld van schrik, maar in het volgende oogenblik sprongen ze schreeuwend vooruit, den marter na.

Deze sprong van den eenen tak op den ander, weer op den grond, weer een boom in; blijkbaar wist hij van angst niet wat hij deed, want hij had gemakkelijk over den grond kunnen vluchten of zich achter de dikke takken verschuilen. Met doode takken en met aardkluiten gooiden de jagers voortdurend naar het dier en lieten het geen oogenblik met rust. Maar door de sneeuwlaag was de voorraad zichtbare werptuigen niet voldoende. „Sneeuw-

ballen maken, jongens," riep Jan. „Dat is een best idee"; zei de baas, „niet bang wezen, hij valt niet aan!"

Toch durfden de jongens niet dicht bij komen. De marter begon na een kwartiertje het zaakje kalm op te nemen. Hij ging op een lagen, dikken tak van een eik zitten uitrusten en keek nieuwsgierig de sneeuwballen na, die langs zijn korpus vlogen.

„Had ik mijn geweer maar meegenomen. Wat zit hij mooi om op zijn kop te mikken", zei de jacht-opziener spijtig.

Net kreeg de marter een harden sneeuwbal tegen zijn kop. Hij blies van nijd als een kat en sprong uit den boom. De jagers hem weer na door de sneeuw; het roofdier liep veel sneller dan zijn vervolgers, hij verdween uit het gezicht; ze dachten hem al kwijt te zijn, toen zij, zijn spoor following, merkten, dat hij weer in een boom was geklommen, er weer uitgesprongen en weer in een eik. Ja wel, daar zat hij plat gedrukt tegen een tak, je kon zijn oog zien glinsteren, en heel eventjes bewoog zijn staart.

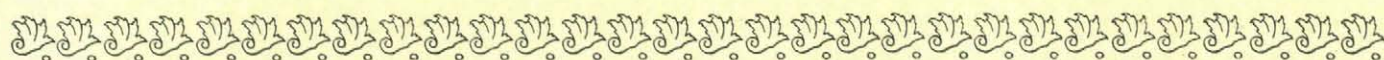
De eik stond aan den overkant van een breed boschpad heel alleen. Er achter lag een groot stuk omgespitte grond, waar oude boomen waren gerooid.

Toen de jagers nog dichterbij kwamen, richtte de marter zich hoog op, maakte een boog van zijn rug, wipte op en neer en draaide dan weer als een tol in 't rond; hij durfde blijkbaar niet overspringen op den weg om zoo weer in 't bosch te komen, en ook niet meer het vlakke veld op.

„Jongens, daar herinner ik me iets, dat mijn vader mij verteld heeft," zei de jacht-opziener, „dat beest durft niet meer voor of achteruit, zoolang wij hier zijn. Ik ga mijn geweer halen, in een uur ben ik terug. Jan, loop jij als een haas naar den overkant, daar bij het eiken hakhout en ga daar bedaard heen en weer kuieren; de jonker moet hier op die dikke beukenvoet en Schenker daar ginds op die stobbe gaan zitten. De marter zit dan midden in een driehoek en durft niet weg. Jullie blijft stilletjes naar hem zitten kijken, zonder je veel te bewegen."

E. HEIMANS.

(Wordt vervolgd). *h. 235*

De trek der Notenkrakers in 1900.

*I*k was juist voornemens te trachten een artikeltje samen te stellen over het in den titel dezes bedoeld onderwerp, toen mij de negende aflevering van de *L. N.* gewerd, waarin ik van de hand van onzen geachten Heer Thijsse

een opstel over den Notenkraker aantrof. Ik zag mij daardoor leelijk het gras voor de voeten wegge-maaide, zooals men pleegt te zeggen, en ik was dan ook in 't eerst voornemens, mijn plan maar op te geven, gedachtig aan der Latijnen spreuk: „non

bis in idem," maar bij het doorbladeren van de door mij ter zake gemaakte aantekeningen kwam 't mij voor, dat het jammer zou zijn, deze geheel voor mijzelf te houden, en besloot ik toch de gastvrijheid van de *L. N.* in te roepen, op 't gevaar af van mij later te hooren toevoegen: alweer die notenkraker, maar daar weten we nu immers alles van. Ik wil evenwel dit gevaar trotseeren en roep de toegevendheid der lezeressen en lezers in, wanneer ik in herhaling mocht vervallen van iets, dat zij reeds weten.

Het eerste, dat ik omtrent de beweging der notenkrakers vernam, was door een brief van mijn correspondent von Tschusi te Hallein bij Salzburg in dato van 15 September, die mij mededeelde, dat reeds in Augustus meermalen, maar in weinige exemplaren (einzeln) notenkrakers in Duitschland waren gezien. Ook vernam ik, dat sedert 10 Augustus troepen dezer vogels te Rossitten aan de Kurische Nehrung voorbijtrekkend waren opgemerkt. Al spoedig werden deze berichten gevolgd door de tijding, dat in het begin van September een exemplaar te Velp was geschoten, 't geen mij door den heer T. Nieuwenhuisen te Arnhem werd medegedeeld.

Voor zooveel mij bekend is geworden was deze vogel slechts een voorlooper, een *éclaircur* van het groote *Nucifraga-leger*, dat zich alreeds naar onze gewesten in beweging had gezet. Zoodra de Octobermaand aanving, kwam het gros hunner troepen aan. Den 2^{en} October werd een ♂ geschoten op de Leusderheide en werd dienzelfden dag aldaar nog een gezien; deze vogels hielden zich op in eikenstruiken. Van toen af kwamen ongeveer dagelijks berichten omtrent gedane waarnemingen bij mij in, veelal met geschoten of gevangen exemplaren er bij. Van alle kanten kwamen in de eerste Octoberdagen de tijdingen opzetten, zoodat de ontvangen brieven en briefkaarten tot een respectabel stapeltje aangroeiden. Te Slochteren, te Wageningen, te Zuidlaren, te Zeist, te Leersum, te Bunnik, te Ommen, te Maarn, op al deze en veel andere plaatsen had men een of meer notenkrakers gezien, te Ommen een heel gezelschap bijeen. Te Olterterp vond men ze bij de hazelnotenstruiken, die ze erg beschadigden, te Zeist bij voorkeur onder de met millioenen „nootjes“ bedekte beukenboomen. Alle plaatsen te vermelden waar *Nucifraga* werd opgemerkt, zou mij veel te ver voeren en de heeren, die zoo vriendelijk waren mij hun berichten te zenden, zullen mij ook wel ten goede willen houden, dat ik hier hun namen niet opsom.

Verreweg de rijkste oogst leverden mij de provinciën Utrecht en Gelderland. In den beginne verwonderde het mij, zoo weinig van den enormen trek te vernemen uit de beide Hollanden, waar toch de najaars-trek altijd zoo hoogst belangrijk is. Wel kwamen

er berichten, maar schaars. Zoo werd op 2 of 3 October een stuk geschoten bij Wassenaar, 9 October een bij Woerden; den 7^{en} werd een gezien in een stadstuin te 's Gravenhage. Later kwamen enkele tijdingen uit Noord-Holland (Velsen, 's Graveland) en werden o. a. op Texel een paar vangsten in lijsterstrikken gedaan. Het groote gros der notenkrakers schijnt meer over het Oostelijk deel van ons land te zijn getrokken. Uit Zeeland kwamen slechts twee berichten, uit Kapelle en uit Koewacht, waar op 20 October een exemplaar werd buitgemaakt; uit Limburg vernam ik niets.

Tot mijn groote voldoening kon ik zelf ook eenige waarnemingen ten opzichte der notenkrakers doen, 't geen mij daarom des te aangenamer was, omdat ik vroeger nog nooit in de gelegenheid was geweest, deze vogels in de vrije natuur te bespieden.

Den 4^{en} October maakten wij des namiddags een wandeling in een afgelegen, eenzaam bosch op de heide achter Doorn. Dit bosch bestaat hoofdzakelijk uit dennen, maar de laan, die we volgden is gevormd door een paar rijen hooge berken. In een dier berken ontdekte ik plotseling een notenkraker; de vogel is zóó opvallend, dat men hem direct herkent. Natuurlijk bleven we stilstaan, om het dier te bekijken, en alsof het wist, dat wij nieuwsgierig waren, kwam het bedaard naar ons toevliegen en zette zich op een tak in onze onmiddellijke nabijheid. Een oogenblik later verscheen een tweede exemplaar uit de dennen achter ons.

Gedurende minstens twintig minuten hebben wij die twee vogels kunnen waarnemen. Steeds bleven zij vlak in onze buurt, ja zetten zich soms neder op niet meer dan 2 à 3 meter afstands. Ze hadden in hun gebaren, afgezien van hun makheid, veel van de vlaamsche gaai, huppelden als deze op den grond en pikten gedurig iets op, dat dan met een goed zichtbare keelbeweging werd ingeslikt. Soms, als ze iets van den bodem opgenomen hadden, vlogen ze er mee op een tak, om het daar stuk te bijten en te verorberen. Hierbij vielen kleine, witte stukjes naar beneden, die ik gaarne onderzocht had, maar in het lange heidekruid en de afgevalen berkenbladeren raakten die voorwerpjes weg en hebben we, trots lang en ijverig zoeken, ze niet kunnen terug vinden. Heel jammer is dit nu wel niet, want de voeding van den notenkraker is voldoende bekend, maar men onderzoekt niettegenstaande dat, de zaak toch gaarne zelf nog eens.

Den 9^{en} October zag ik op ongeveer tien minuten afstands van mijn vorige plaats van waarneming weer een notenkraker aan den grintweg van Doorn naar Maarn. Voor mij was deze vogel, misschien wel een der twee van 4 October, heel niet bang, en ik ging juist aan den wegberm zitten om hem op mijn gemak te kunnen gadeslaan, toen een witte

fietsende slager verscheen, waarvoor het dier aanstonds wegvloog. In de Russo-Siberische oerwouden, waar de vogel zijn tehuis heeft, had hij waarschijnlijk nooit zulk een zich bliksemsnel op twee wieltjes voortbewegend wit monster gezien.

Den 14^{en} October wandelden we door een bosch behorende aan een buitenplaats dicht bij Doorn, toen we onverwachts bij 't afdalen van een heuveltje, stuitten op drie notenkraakers, die op den grond voedsel zochten. Ze schenen dit ook wel te vinden, althans ze pikten en slikten voortdurend, zonder

Den volgenden morgen ben ik weer naar die plek gegaan, en jawel, de notenkraakers waren er nog en pikten weer steeds op den grond, ditmaal in gezelschap van een zwarte lijster, die ook wat van haar gading scheen te vinden. Het bleek mij dat er nu slechts twee notenkraakers aanwezig waren. Den derden zag ik niet, evenmin als den volgenden dag, 16 October, toen ik natuurlijk weer ter plaatse was.

Het was eenigzins opvallend, dat ik tot dusverre van al de waargenomen exemplaren, die ik toch zóó

Notenkraakers. Opgezet en gefotografeerd door P. L. STEENHUIZEN.

zich in 't minst om onze tegenwoordigheid te bekommeren. Het bosch bestaat daar ter plaatse uit hoge dennen en sparren, beuken, berken en eikenhakhout, een en ander naar 't scheen een ruim gevulde tafel biedend. Ik verzeker u dat het een aardig gezicht was: dat mooie boschplekje met zijn groen naaldhout en najaarstinten op beuk en eik, en op den grond die mooie, donkere vogels met al hun schitterend wit, huppelend over een tapijt van dennen-naalden, terwijl een paar eekhoortjes, die ook wilden meesnullen, hun gezelschap hielden. Men kon zich haast verbeelden in een Siberisch woud verplaatst te zijn, hoewel ik vermoed, dat het er daar nog heel anders zal uitzien.

lang had bescied, nog geen geluid had vernomen; ik wilde zoo gaarne hun stem eens hooren, en dit gelukte mij eerst den 16^{en} October. Terwijl ik bezig was een der vogels door mijn glas te bekijken, hoorde ik den tweeden achter mij plotseling roepen; dit geluid was een tamelijk schor: kra, kra, kra, zeer wel te onderscheiden van 't gekras van een zwarte kraai of van een gaai, en niet zóó leelijk, eerder min of meer metaalachtig klinkend. De vogels zijn met hun gezang niet erg royaal, want na deze ééne keer vernam ik het in 't geheel niet weer.

Dat gezelschapje van drie notenkraakers slonk meer en meer; den 19^{en} October was er nog maar één. Deze zat natuurlijk weer onder de dennen

ijverig te pikken; we besloten hem eens te achtervolgen, om te zien, hoe dicht we hem wel zouden kunnen naderen. Eerst keek hij ons verwonderd aan, toen huppelde hij met groote sprongen weg, hier en daar nog gauw even pikkend; maar we volgden steeds en kwamen ook steeds meer nabij. Eindelijk sprong hij op een oud stompje van een omgezaagden den en scheen zich daar nogal veilig te gevoelen, althans we konden nu tot vlak bij naderen. Toen we héél dicht bij waren (de afstand bleek later, bij meting, maar zes schreden te zijn) vloog de vogel op en zette zich twee boomen verder op een dennentak.

Na dezen dag is ook de laatste van het bewuste troepje notenkrakers naar een onbekende bestemming verdwenen. Ik heb evenwel respectievelijk op 3 en 7 November nog telkens één exemplaar gezien, en wel in het Zeisterbosch en op het landgoed Broekhuizen te Leersum.

Uit mijn herhaalde waarnemingen is mij gebleken:

1e dat de notenkraker zich volkomen gedraagt als een kraaivogel, maar

2e door zijn buitengewone makheid zich van deze vogels onderscheidt en voor den mensch geen vrees schijnt te hebben; 't geen hem meestal duur te staan komt, wanneer die mensch niet, zooals ik, slechts met vreedzame waarnemingsbedoelingen rondloopt.

3^e dat zijn vlucht 't meest gelijkt op die van de vlaamsche gaai, wiens wijze van springen op twee pooten tegelijk ook hem eigen is.

Loopen als een gewone kraai zag ik den notenkraker nimmer.

4^e dat notenkrakers zeer vraatzuchtig zijn,

5^e dat zij, in den trektijd althans, hun stem zeer zelden laten hooren,

6^e dat zij vol parasieten (pediculidae) zitten.

Verder heb ik opgemerkt, dat kleine vogels erg bang zijn voor den notenkraker, stellig uit onbekendheid. Ik zag op 16 October zulk een vogel vliegen in een sparreboom, die van vinken en verschillende meezen wemelde, en die kleine vogels vluchtten allen luid schreeuwend weg, zoodra zij den grooten baas gewaar werden. Trouwens die vrees is gewettigd, want onze vriend houdt zich volstrekt niet alleen bezig met noten te kraken, ook vleeschspijs versmaadt hij geenszins, en de overblijfselen van kleine vogels zijn meermalen in onderzochte notenkrakersmagen gevonden; dit waren natuurlijk volwassen zangertjes, want in den trektijd zijn er geen kleine jongen meer. 't Is met den notenkraker weer hetzelfde als met andere dieren, eensdeels zijn ze, uit 's menschen oogpunt nuttig, anderdeels niet. Bestaat een nuttige eigenschap in de verspreiding der Arve-zaden, gelijk ons de heer Thijsse mededeelde, aan den anderen kant staat de vernieling

in hazelnotentuinen en het verslinden van zangvogels en hunne jongen.

Zooals ik reeds vermeldde, zijn mij van verschillende zijden vele notenkrakers toegezonden, zoodat een uitgebreid materiaal ter bestudeering en vergelijking voor mij ligt. Bovendien heb ik een aantal voorwerpen onderzocht, die aan de heeren Ter Meer en Steenhuisen ter praepareering waren toevertrouwd.

De zaak is namelijk dat de meeste ornithologen het bestaan van meer dan één ras van notenkrakers aannemen. Het geslacht *Nucifraga* van Brisson wordt verdeeld in eenige soorten, waarvan onze notenkraker, *Nucifraga caryocatactes* (L.) er eene is, en deze soort nu wordt, door sommigen althans, weer onderverdeeld in rassen, waarbij voornamelijk de vorm van den bek een hoofdrol speelt. Voor die onderspecies wendt men barbaarsch klinkende grieksche woorden aan: *macrorhynchus* en *brachyrhynchus*, wat zooveel zeggen wil als langsnavel en kortsnavel. De vogels met lange, dunne snavel zouden de Siberische, die met korte dikke bekken, de Europeesche vorm zijn.

Brehm heeft nog veel meer rassen weten uit te pluizen, maar dit standpunt is thans verlaten en tegenwoordig erkennen vele bekende ornithologen slechts de twee bovengemelde vormen, waarbij enkelen nog een derden, *N. caryocatactes relictus* Rchw. voegen. Anderen daarentegen, niet minder knappe vogelkundigen, zijn van meening dat men maar één ras moet aannemen en dat de afwijkingen die aanleiding tot scheiding gaven, slechts individueel zijn. Tot deze laatsten behoort o. a. Bowdler Sharpe die in 't Britsch Museum waaraan hij verbonden is, natuurlijk een kolossaal materieel ter bestudeering tot zijn beschikking heeft. (British birds I, 17.) Dr. O. Finsch, de vermaarde reiziger en ornitholoog dien we zoo gelukkig zijn tegenwoordig aan het Leidsch Museum te bezitten, is ook van meening dat men bij *N. caryocatactes* van twee constante rassen liefst niet spreken moet.

Waar geleerden van veel naam dus tegengestelde meeningen zijn toegedaan, zal ik mij heusch geen oordeel aanmatigen. Ik kan alleen werken met mijn eigen materieel en uit de bestudeering daarvan, zooverre mogelijk, conclusiën trekken. Hoogstwaarschijnlijk (zie hieronder) zijn de menigte notenkrakers die op den trek ook Nederland hebben bezocht, Siberiërs en zouden zij dus tot het dunsnavelig ras behooren. Nu ben ik bezig te trachten minstens één typischen Europeeschen diksnavel te krijgen ten einde te zien of die nu in zulke mate van die vermeende dunsnavels afwijkt, om daarop een rasverschil te kunnen aannemen.

De hier te lande buitgemaakte Notenkrakers verschillen onderling aanmerkelijk in de afmetingen van den snavel; ik heb niet minder dan 35 exem-

plaren nauwkeurig gemeten, en vond, dat de snavel-lengte afwisselde van 3.95 tot 5.3 cM., een verschil dus van bijna 1.5 cM.; 't geen voorwaar niet gering is. Deze maten zijn de uiterste, die elk slechts éénmaal voorkomen, en daartusschen ligt een bonte verscheidenheid. De hoogte bij de neusgaten varieert van 1.1 tot 1.55 en de breedte aldaar van 1.1 tot 1.4 cM.

Zeër geringe lengte gaat niet altijd samen met geringe hoogte en breedte. Bij een vogel uit Heerde wiens snavel 3.95 lang is, is de hoogte 1.4, terwijl ik bij een lengte van 4.6 eenmaal een hoogte van slechts 1.3 vind, terwijl deze zelfde snavel een der smalste van al de onderzochte is.

De kortste snavels (3.95 en 4 cM.) zijn van wijfjes, maar daarentegen heb ik ook bij wijfjes een snavel-lengte van 5 cM. gevonden, welke laatste lengte slechts door zeer enkele mannetjes wordt bereikt.

Dat de langsnnavels allen mannen zouden zijn, zooals wel eens beweerd wordt, blijkt door deze metingen onhoudbaar.

Uit eene mij door den heer F. E. Blaauw, te 's-Graveland medegedeelde correspondentie met Dr. Hartert van het Tring-Museum in Engeland blijkt dat het zekerste kenteeken ter onderscheiding van de Aziatische en Europeesche notenkrakers gelegen is in de meer of mindere uitgebreidheid van de witte vlek aan de buitenste staartpenen. Bij de Siberiërs moet deze vlek ongeveer 2.5 cM. of meer, maar altijd boven de 2 cM. meten, terwijl bij de Europeërs die vlek gewoonlijk slechts 1 tot 1.5 cM. groot is en in ieder geval beneden de 2 cM. blijft.

Mij van deze opgave als maatstaf bedienend, is mij gebleken dat bij al mijn notenkrakers bedoelde vlek langer is dan 2 cM., ja soms bijna 3 cM. bereikt, waaruit mitsdien kan worden afgeleid, dat zij allen Aziaten zijn.

Na den 7^{en} November heb ik geen notenkraker meer gezien en heb van vangsten ook niets meer

vernomen. Ongetwijfeld evenwel zullen er hier of daar nog wel enkele zijn gezien. Het gros der reizigers uit het verre Oosten heeft sedert, voor zoover hun op een of andere wijze het verder trekken niet onmogelijk is gemaakt, den tocht hervat. Hun ongeëvenaard gebrek aan voorzichtigheid en hun smaak voor lijsterbessen zijn oorzaak, dat hun rijen tijdens hun verblijf hier te lande nogal wat zijn gedund. Enfin, we moeten maar denken dat de gesneuvelden en gevangen genomen exemplaren op het geheele aantal aanwezige notenkrakers slechts een onbeduidend cijfer uitmaken, en dat we nu eens een goed notenkrakerjaar hebben gehad, 't geen misschien niet zoo spoedig weer zal voorkomen. In de meeste jaren toch komen ze niet tot ons, in sommige slechts in enkele verspreide exemplaren en in zulke menigte als in 1900 bezoeken ze ons slechts zelden.

Alvorens de pen neder te leggen nog een kleine bijvoeging naar aanleiding van een dezer dagen door mij ontvangen schrijven van den Heer Dr. Finsch. Deze heeft op zijn reis in West-Siberië den notenkraker waargenomen tusschen 6 en 30 September aan de Ob zuidelijk tot Samarowa. Dagelijks zag hij van die vogels, meest een enkelen tegelijk, zelden in vluchten van 60 tot 80 stuks; allen voedden zich in dien tijd met de zaden van *Pinus cembra* en waren niet schuw. Onder de tien meegebrachte exemplaren, waarbij mannen, wijfjes en jongen met nog restjes van het nestkleed, bevonden zich korten langsnnavels. De lengte van de basis tot aan de punt van den snavel wisselde bij de mannen af tusschen 42 en 50, bij de wijfjes tusschen 37 en 45 m.M.

Ten slotte een woord van dank aan den Heer Steenhuizen voor zijn fraaie photographie ter illustratie.

Mr. R. BN. SNOUCKAERT VAN SCHAUBURG.

Doorn, 17 Dec. 1900.

Hoe een Amsterdammer zonder tuin van de natuur geniet.

(Vervolg van blz. 205.)

Tusschen dezen bak en dien van de Koningsvaren bemerkt ge op het plaatje nog een derden. Die herbergt Aronskelken, Muscari's, enz, alles meegebracht van een heerlijk Breesaap-tochtje. Nu, in den herfst staan er een paar honderd *Aquilegia*-kiemplanten bij. De Aronskelken zijn weer, na in den nazomer tot op den wortelstok verdwenen te zijn, jonge bladeren gaan leveren en heffen nog tal van bloeipieken boven den grond. Zoo groeit het altijd

maar door in mijn tuin.... ik bedoel: op mijn zolder. De laatste *Circaea* heeft zijn *Geranium*rood blad nog niet laten vallen of sneeuwklonk en *Ornithogalum* en *Aroideeën* komen alweer boven. En levert mijn zolder in de lente en den zomer een fraai gezicht op in dezen hoek, waar steeds weer iets nieuws bloeit, niet minder studiestof leveren de talloze soorten winterknoppen en bol- en wortelstokscheuten, die er thans te bestudeeren zijn.